

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ-ΚΕΙΜΕΝΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

■ Κειμενικά είδη και κειμενικοί τύποι

Τα κείμενα αποτελούν τη βασική μονάδα επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη ενός πολιτισμού. Παράγονται πάντοτε μέσα σε συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες και κατασκευάζονται για να υπηρετήσουν κάποιους σκοπούς*. Το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο, όμως, μέσα στο οποίο παράγονται, σύμφωνα με τις σύγχρονες γλωσσολογικές θεωρίες**, ασκεί μεγάλη επίδραση τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενό τους. Αυτό σημαίνει ότι τα κείμενα ανακατοπτρίζουν τις κοινωνικές περιστάσεις που προκάλεσαν την παραγωγή τους. Επομένως, τα κείμενα ως προϊόντα μιας κοινωνικής διαδικασίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε είδη, ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίο παράγονται και χρησιμοποιούνται από τα μέλη ενός πολιτισμού. Όπως αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα, τα κειμενικά αυτά είδη είναι: η περιγραφή, η εξήγηση, οι οδηγίες, η επιχειρηματολογία και η αφήγηση.

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ (Genres): ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ:

ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΥΝ	ΕΞΗΓΟΥΝ	ΚΑΘΟΔΗΓΟΥΝ	ΕΠΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΟΥΝ	ΑΦΗΓΟΥΝΤΑΙ
μέσω της διαδικασίας της ταξινόμησης των πραγμάτων σε καθημερινά ή τεχνικά πλαίσια νοήματος	μέσω της διαδικασίας της ακοιλουθίας των φαινομένων σε σχέσεις χρονικότητας ή/και αιτιότητας	μέσω της διαδικασίας της λογικής ακοιλουθίας δραστηριοτήτων ή συμπεριφορών	μέσω της διαδικασίας της ανάπτυξης μιας πρότασης ώστε να πείσουν για την αποδοχή μιας άποψης	μέσω της διαδικασίας της ακοιλουθίας προσώπων και γεγονότων στον χρόνο και τον χώρο

* http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/discourse/1_2/index.html

** Δηλαδή την παιδαγωγική του γραμματισμού με βάση τα κειμενικά είδη της Σχολής του Σίδνεϊ της Αυστραλίας και την παιδαγωγική των πολυγλωσσισμών της ομάδας του Νέου Λονδίνου.

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΥΝΗΘΩΣ ΣΕ:

Προσωπικές περιγραφές	Εξηγήσεις του πώς	Διαδικασίες	Δοκίμια	Προσωπικές διηγήσεις
Καθημερινές περιγραφές	Εξηγήσεις του γιατί	Οδηγίες	Εκθέσεις	Ιστορικές διηγήσεις
Τεχνικές περιγραφές	Εξηγήσεις με παραδείγματα	Εγχειρίδια χρήσης	Συζητήσεις	Ιστορίες
Αναφορές πληροφοριών	Αναφορές με εξήγηση	Συνταγές	Αναπαραθέσεις	Παραμύθια
Επιστημονικές αναφορές	Εκθέσεις εξήγησης	Κατευθυντήριες οδηγίες	Ερμηνείες	Μύθους
Ορισμούς			Αξιολογήσεις	Θρύλους
				Αφηγήσεις

ΠΡΟΪΟΝΤΑ – ΚΕΙΜΕΝΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

Επιστημονικά πειράματα · Αναλύσεις – Αξιολογήσεις/Κριτικές · Ταξιδιωτικές εντυπώσεις
Σχόλια · Συνεντεύξεις · Επιστολές · Ειδήσεις – Νέα · Άρθρα · Ιστοσελίδες

ΠΟΛΥ-ΓΕΝΕΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

(ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΣΥΝΘΕΣΗΣ)

Knapp & Watkins, 2005: 27 [Προσαρμογή]

Τα κείμενα που συναντούμε στην καθημερινότητα (π.χ. άρθρα, επιστολές, συνεντεύξεις, σχόλια, επιστημονικά πειράματα, γραπτές εξιστορήσεις, αναλύσεις, αξιολογήσεις/κριτικές, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, ιστοσελίδες κ.ά.) εντάσσονται στις πέντε αυτές κατηγορίες, ανάλογα με τις επικοινωνιακές λειτουργίες που επιτελεί το καθένα.

Ωστόσο, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα κείμενα της καθημερινότητας δεν είναι ποτέ αμιγή και αμετάβλητα αλλά υπόκεινται σε μείξεις και διαφοροποιήσεις. Η κειμενική διεργασία σ' ένα ηλεκτρονικό μήνυμα, για παράδειγμα, μπορεί να είναι η εξήγηση και σ' ένα άλλο η περιγραφή. Πολλά κείμενα μπορεί να συμπεριλαμβάνουν περιγραφή και εξήγηση ή και οδηγίες. Τα κειμενικά είδη επομένως σηματοδοτούν κειμενικές διαδικασίες οι οποίες οδηγούν σε μεικτής –ή υβριδικής συχνά– μορφής κειμενικούς τύπους. Τέλος, μπορούν να πραγματώνονται όχι μόνο με γλωσσικά αλλά και με μη γλωσσικά σημεία και να λαμβάνουν μονοτροπικές ή πολυτροπικές κυρίως μορφές. Έτσι, έχουμε:

- τα συνεχή κείμενα (μονοτροπικά), τα οποία αποτελούνται από ένα μόνο σημειωτικό τρόπο (λόγο ή εικόνα) και
- τα ασυνεχή κείμενα (πολυτροπικά), τα οποία αποτελούνται από πολλούς σημειωτι-

κούς τρόπους που διαπλέκονται και αλληλοεπηρεάζονται (λόγος, εικόνες, πίνακες, διαγράμματα κ.ά.) (βλ. περισσότερα Ενότητα 4 Πολυτροπικά κείμενα).

Αναλυτικότερα η κατηγοριοποίηση έχει ως εξής:

3.1 Περιγραφή

Η περιγραφή έχει ως κύρια λειτουργία της την **οργάνωση ενός ευρέος φάσματος εμπειριών** (κοινών/καθημερινών ή τεχνικών/επιστημονικών φαινομένων, καταστάσεων κ.ά.), τις οποίες επεξεργαζόμαστε νοητικά, επιδιώκοντας να πληροφορηθούμε, να γνωστοποιήσουμε, να πείσουμε κτλ.

Τα κείμενα αυτά διακρίνονται σε:

- προσωπικές περιγραφές
- καθημερινές περιγραφές
- τεχνικές περιγραφές
- περιγραφικές αναφορές
- επιστημονικές αναφορές
- ορισμούς κ.ά.

Κύρια **δομικά στοιχεία** του είδους της περιγραφής είναι η **ονομασία** και **ταξινόμηση** του περιγραφόμενου αντικειμένου/φαινομένου, η οποία ακολουθείται από την παρουσίαση της εμφάνισης, των ιδιοτήτων, των λειτουργιών, των χρήσεων κτλ.

Τα **γλωσσικά γνωρίσματα ενός περιγραφικού κειμένου** είναι κυρίως:

- Η χρήση **επιθέτων**: τα επίθετα αποτελούν κύρια συστατικά της περιγραφικής γλώσσας, γιατί αποδίδουν τις ιδιότητες των περιγραφόμενων αντικειμένων/φαινομένων.
- Η χρήση του **ενεστώτα**: με δεδομένη την οργάνωση της περιγραφής στον άξονα του χώρου κυριαρχεί ο «αχρονικός» ενεστώτας (και ο αόριστος όταν η περιγραφή είναι λογοτεχνική).
- Το **α' γραμματικό πρόσωπο** (υποκειμενική περιγραφή) ή το **γ' γραμματικό πρόσωπο** (αντικειμενική περιγραφή), ανάλογα με τον βαθμό εμπλοκής σ' αυτήν του ομιλητή/συγγραφέα. Συγκεκριμένα, ο γράφων ή ο ομιλητής μπορεί να αποφεύγει την προσωπική ανάμειξη ή να φανερώνει τη στάση του απέναντι σε αυτό που περιγράφεται.
- **Επιρρήματα** που φανερώνουν χώρο (πάνω, κάτω, από δυτικά προς ανατολικά κτλ.).

3.2 Εξήγηση

Η εξήγηση είναι μια κοινωνική διαδικασία μέσω της οποίας κατανοούμε και ερμηνεύουμε τον τρόπο λειτουργίας του φυσικού και κοινωνικού κόσμου.

Δομικά στοιχεία του είδους της εξήγησής είναι το **εισαγωγικό στάδιο** της περιγραφής του υπό εξήγηση φαινομένου/γεγονότος/έννοιας και το κυρίως **στάδιο της διαδοχής βημάτων**, τα οποία οργάνωνται σε χρονική σειρά (προσανατολίζονται δηλαδή στο *πώς* της λειτουργίας του φαινομένου) ή σε αιτιολογική σειρά (προσανατολίζονται στο *γιατί* του φαινομένου).

Τα εξηγητικά κείμενα διακρίνονται σε:

- κοινές - προσωπικές εξηγήσεις
- ερμηνευτικές εξηγήσεις
- τεχνικές - επιστημονικές εξηγήσεις
- εξηγήσεις μέσω παραδειγμάτων κ.ά.

Τα γλωσσικά γνωρίσματα ενός εξηγητικού κειμένου είναι:

- Ρήματα δράσης (συντηρώ, κατασκευάζω, επεξεργάζομαι κτλ.) σε ενεστώτα κυρίως χρόνο στις προσωπικές - τεχνικές εξηγήσεις και ρήματα νόησης στις ερμηνευτικές εξηγήσεις (συληλογίζομαι, ερμηνεύω, αναλύω κτλ.).
- Χρονικά και αιτιολογικά συνδετικά στοιχεία (καθώς, μόλις, πριν, αφού, επειδή κ.ά.), ώστε να αποδώσουν αντίστοιχες σχέσεις (π.χ. όταν οι..., τότε το...).

3.3 Οδηγίες

Ως κοινωνική λειτουργία οι οδηγίες καθοδηγούν κάποιον στο τι και πώς να κάνει κάτι.

Διακρίνονται σε:

- διαδικαστικές (π.χ. οδηγίες χρήσης) και
- μη διαδικαστικές οδηγίες (π.χ. συμβουλές προς αγρότες).

Κύρια-δομικά στοιχεία των διαδικαστικών οδηγιών είναι κατ' αρχάς η αναφορά στον σκοπό της καθοδήγησης, έπειτα ένας κατάλογος με τα συστατικά/υλικά/μέσα που απαιτούνται και τέλος η περιγραφή της εκτέλεσης, η περιγραφή δηλαδή των διαδοχικών βημάτων που επιτυγχάνουν την υλοποίηση του σκοπού. Οι μη διαδικαστικές οδηγίες έχουν κοινό στοιχείο με τις διαδικαστικές μόνο την αρχική αναφορά στον στόχο. Κατά τα άλλα, παρέχουν στον αναγνώστη μια σειρά από προτάσεις και επιλογές δράσης.

Τα κείμενα που καθοδηγούν διακρίνονται σε:

- κατευθυντήριες οδηγίες
- εγχειρίδια
- συμβουλές
- συνταγές
- οδηγίες χρήσης
- πειράματα κ.ά.

Τα γλωσσικά γνωρίσματα ενός καθοδηγητικού κειμένου είναι:

- Ρήματα δράσης σε προστακτική, συνήθως, έγκληση (π.χ. μετακίνησε, εφάρμοσε, σχεδίασε...) αλληλά και σε οριστική ή υποτακτική.
- Χρονικά και τροπικά επιρρήματα και φράσεις, για να τοποθετηθούν οι δράσεις στη σωστή σειρά και να δοθούν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο υλοποίησης του στόχου (π.χ. αφού..., ακολούθως..., έπειτα...).
- Υποθετικοί σύνδεσμοι, για να αποδοθεί η προκείμενη πάνω στην οποία θα στηριχτεί μια εντολή, απαγόρευση ή δήλωση (π.χ. Στην περίπτωση που δεν λειτουργήσει...).

3.4 Επιχειρηματολογία

Ως κοινωνική διαδικασία στοχεύει να πείσει τους αναγνώστες να αποδεχτούν μια άποψη. Είναι από τα πιο απαιτητικά είδη, γιατί εμπερικλείει στοιχεία αιτιολόγησης/ερμηνείας και πειθούς.

Ανάλογα με τον εκάστοτε σκοπό και το κοινωνικό συγκείμενο πραγματώνεται μέσα από μια ποικιλία κειμενικών τύπων, που τείνουν να συνθέτουν στοιχεία του συγκεκριμένου είδους με αντίστοιχα άληθων ειδών:

- δοκίμια
- εκθέσεις
- αντιπαραθέσεις/συζητήσεις
- ερμηνείες
- αξιολογήσεις κ.ά.

Τα επιχειρηματολογικά κείμενα παρουσιάζουν με χρονική ή λογική σειρά μια θέση ή άποψη, παρέχουν αποδεικτικά στοιχεία (τεκμήρια) και επιχειρήματα (συλλογισμούς) και καταλήγουν σ' ένα συμπέρασμα.

Κύρια γλωσσικά στοιχεία του επιχειρηματολογικού είδους αποτελούν:

- ρήματα νόησης (εκτιμώ, υπολογίζω, εξάγω κ.ά.),
- χρονικά, αιτιολογικά, συγκριτικά συνδετικά,
- ρητορικά ερωτήματα (βλ. σχετική ενότητα στα Λεξικογραμματικά φαινόμενα), σελ. 82
- επιρρήματα που δηλώνουν συμπέρασμα ή κατάληξη,
- σαφήνεια (κυριολεξία, ακρίβεια στη χρήση λεξιλογίου, ειδικοί όροι κτλ.),
- ονοματοποίηση (βλ. σχετική ενότητα),
- παθητική σύνταξη (βλ. σχετική ενότητα),
- επιστημική και δεοντική τροπικότητα (βλ. σχετική ενότητα),
- πλούσια στίξη (βλ. σχετική ενότητα).

3.5 Αφήγηση

Η αφήγηση είναι το πιο δημοφιλές και διαχρονικό κειμενικό είδος και εμπλέκει ποικίλες κοινωνικές λειτουργίες και σκοπούς. Η τυπική δομή της αφήγησης προσανατολίζει τον αναγνώστη προς τους ανθρώπινους χαρακτήρες, τον χρόνο και τον χώρο της ιστορίας (αρχική κατάσταση), στη συνέχεια εμφανίζει το πρόβλημα (ανατροπή της αρχικής κατάστασης) που κινητοποιεί τη δράση (περιπέτεια) για την επίλυσή του (λύση).

Υπάρχει όμως τόσο μεγάλη ποικιλία κειμενικών τύπων που εντάσσονται στο είδος της αφήγησης, ώστε να είναι δύσκολη η διαμόρφωση ενός προτύπου το οποίο μπορεί να εφαρμοστεί στο σύνολό τους. Οι κειμενικοί τύποι διακρίνονται σε:

- αφηγήσεις προσωπικές, ιστορικές κ.ά.
- μύθους/παραμύθια, ιστορίες κ.ά.

Τα γλωσσικά γνωρίσματα ενός αφηγηματικού κειμένου είναι κυρίως:

- η χρήση παρελθοντικών χρόνων (αόριστος, παρατατικός),
- ο ιστορικός ενεστώτας,
- οι χρονικοί και αιτιολογικοί σύνδεσμοι,
- τα ρήματα κίνησης ή βούλησης,
- η μεταφορική γλώσσα κ.ά.